

409.710

17115

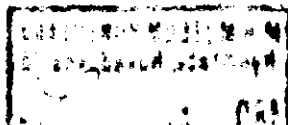

Képek,

a szaniszlói plébánia életéből.

1800—1894.

409.710

2014

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA
Nyomtatv. Növendékszló
1897. év. 81. sz.

Méltóságos és Főtisztelendő

Meszlényi Gyula Úrnak,

a szatmári egyházmegye áldottlelkű főpásztorának,

mindnyájunk kegyes jó atyjának,

alattvalói hódolata, hűséges ragaszkodása és mély tisztelete jelént hálás szívvél ajánlja:

Dr. Jordan Károly,

pápa ő szentsége t. káplánja, szaniszlói plébános.

Szaniszló.

Szatmárvármegye legnagyobb községét Szaniszlót, 1374-ben Báthory Lászlónak fia Zaniszló alapította, akitől e község nevét is nyerte, mint azt Szirmay, a Báthory László és István fiai közt 1414-ben kell s a leleszi levéltárban levő osztálylevél nyomán bizonyítja.

Több mint két századon át e község folyton a Báthory Zaniszló ivadékait ismerte urának, mig nem 1600-ban az ecsedi vár birtokához csatoltatván, amint a vár urai váltakoztak, úgy Szaniszló lakosai is majd a Bethlenek, majd a Rákóczyak jobbágysai valának.

Az 1711. évi szatmári békekötés után Szaniszlót a gróf Bánffyok birtokában találjuk. — A helybeli gör. kath. egyháznak egy régibb jegyzőkönyve szerint ugyanis 1727-ben a gör. katolikusok Bánffy Györgyhöz folyamodtak helyért templomuk és egyházi épületeik számára; a református templom mennyezetén pedig mely ó- és új testamentombeli képekkel és mindenféle érthetetlen alakokkal és jelvényekkel ellátott négyszögű táblákból volt összeállítva, az egyik táblán egészen a legújabb időkig ez volt olvasható: „Dum jurisdictio-

nata possessio Szaniszló per Illustrissimum D. Comitem Dionysium Bánffy de Losoncz Sacratissimae Regiae Majestatis Aulicum Camerarium possideretur sub inspectione ac industria perillustris ac generosi Domini Benjaminis Kajdi concursu ecclesiae reformatae ejusdem Szaniszló in gloriam Summipotentis anno post natum Christi 1742. exstructum;“ és az 1748-ik évi püspök-látogatási okirat is Bánffyt említi Szaniszló földes urának, azt mondván róla, hogy az itteni ref. papot sok földdel ajándékozta meg.

De ezek után csakhamar a Gróf Károlyiak lesznek urai Szaniszlónak; mert a tulajdonképeni Rákóczy birtokokat, a hajdan 162 községből állott ecsedi uradalmat, a Károlyi Grófok pénzért megvásárolták. Az egyik felét ugyanis Gróf Károlyi Ferencz vette meg még 1746-ban az Aspermont grófné, Rákóczy Julia fiától, míg a másik felét, amelyhez Szaniszló is tartozott, Gróf Károlyi Antal szerezte meg a királyi fiskustól. Ez utóbbi nyert aztán 1776-ban királyi adomány levelet az egész ecsedi birtokra, melyért együtt 308.000

frtot fizettek. — Így történt tehát, hogy a gör. kat-
holikusok 1765-ben már Gróf Károlyi Antalhoz fo-
lyamodtak engedélyért, hogy fatemplomuk helyett szil-
lád anyagokból egy nagyobbat építhessenek. A folya-
modók kérvényén e hátirat olvasható: „Reménlem,
hogy az Instánsok jól viselik és viselni is fogják
magukat ennekutánna és hogy igaz jó unitus tagjai
a Romai Catholica Ecclesiának, azért bizvást csak
építhetnek mivoltokhoz képest téglából Templomot ma-
goknak Szaniszlón. Károly 13. Julii 1768. Gr. Károlyi
Antal.“ Az óta Szaniszló ma is a Gróf Károlyiak
birtokában van, és hála Istennek, mert ők nem any-
nyira urai, mint inkább atyái voltak e községnek
mindenkoron.

Egyébként Szaniszló mindig népes község volt.
Lakosainak száma 1773-ban 2282 lelket tett ki, akik
közt 16 róm. kath., 1916 gör. kath., 350 pedig refor-
mátus volt. — Az 1850. évi népszámlálás alkalmával

Szaniszlón 755 róm. kath., 1299 gör. kath., 7 ág.
val., 308 reform. és 57 zsidó, vagyis összesen 2426
lélek találtatott; míg az 1890. évi összeírás szerint
1308 róm. kath., 1687 gör. kath., 2 ág. v., 447 re-
formátus és 262 zsidó, összesen 3683 volt a lakosok
száma. Hogy Szaniszló hajdan mezőváros lehetett, azt
iőbb adat támogatja. Így, a református templom me-
nyezetén levő s már idézett emlékiratban Szaniszló
1742-ben „Juridictionaria possessionak“ mondatik.
A község pecsétnyomóján, hol korona alatt, két orosz-
lán által tartott körben eke és csoroszlya van feltün-
tetve, e felírás olvasható: „Sigillum Oppidi Szaniszló
1784.“ Hagymásy János nagy-majtényi plébános,
Nagy-Károly kerületi esperes, később pedig szatmári
kanonok, 1800. évi Jul. 8-án az egri szent-székhez
írt levelében még mindig Oppidumnak nevezi Szanis-
zlót. Ma Szaniszló nagyközséget képez és mint Szat-
márvármegye legnépesebb községe jelentkezik.

A szaniszlói régi plébánia.

Hogy Szaniszló alapítója, vagy annak közvetlen utódai, jobbágyaikat templom és pap nélkül nem hagyták, az kétséget sem szenved. Hiszen abban az időben, melyben a vallásosság volt a legfenségesebb gyönyör, melyben gazdag és szegény, ur és szolga egyaránt felemelé szemét az Úr színéhez, — ha egyéb nem is parancsolta volna ezt, a kereszténység szelleme maga megkövetelte. És mert Szaniszló régi lakosai kizárólag magyarok voltak, a magyarok pedig a reformáció előtt mindnyájan a róm. kath. egyháznak voltak hívei, azért biztosra vehetjük, hogy a szaniszlói régi plébánia nem lehetett más, mint római katolikus.

Ezt bizonyítja különben maga az a régi templom is, mely ma a reformátusok kezében van, s mely Szaniszló központján, azon a szép magaslaton állva, több századot látott elvonulni feje felett. E templomról maga a református nép is azt állítja, hogy az hajdan katolikus templom volt; de erről tesz tanúságot az 1748. és 1777. évi püspöklátogatási okirat is, mely azt mondja, hogy e templom külső alakjából még

mindig kivehető, miszerint az a katolikusoké volt. És ha emellett még figyelembe vesszük e templom nagyságát is, úgy minden kétséget kizárva áll előttünk az a tény, hogy Szaniszlón, a reformáció előtt már róm. kath. plébánia létezett.

A plébánia keletkezési idejét azonban hasztalan fürkészni, — sőt megszünte felett is átláthatatlan homály borong. Amit ez utóbbira vonatkozólag is csak sejtünk, az is csak annyiból áll, hogy Kopácsy István sz. ferenczrendi szerzetes Erdődön és Nagy-Bányán már 1542-ben hirdette Kálvin tanait; hogy Dévai Biró Mátyás Erdődön már 1545-ben 29 predikátorral zsinatot tartott és ott Kálvin tanai mellett nyilatkozott; továbbá, hogy a halhatatlan emlékü Pázmány Péter esztergomi érsek alatt 1629-ben Nagy-Szombatban tartott zsinaton panaszoltatott, miszerint 1562-ben az egész Szatmár vármegyében már csak három plébánia volt, nevezetesen Szatmár-Némeliben, Károlyban és Apáthiban. Figyelembe véve ezeket, talán lehet arra következtetnünk, hogy az ezen évszámok (1542—1562.)

közé eső husz év valamelyikén szűnt meg valószínűleg a szaniszlói plébánia is. De még emellett is ki tudná megmondani, valljon a szaniszlói magyar nép hite-hagyása, vagy pedig a Zápolya által behozott török had dulása, mely egész Szatmárvármegyét tűzzel-vassal pusztította, vetett-e véget a Szaniszlói róm. kath. plébániának? Mert az kétségtelen, hogy a Zaniszlóffy Báthory ág, mely Szaniszlót birta, — fogytig hive volt a kath. egyháznak; s minthogy ez ág utolsó

férfi sarja Ferencz 1590-ben halt meg, — abban az időben, melyben a jobbágyság földes urának hite szerint birta vallását, — Szaniszlón 1590. előtt református gyülekezet még alig lehetett. De hogy a belháboruk és vallási villongások közepett 1590-ben már a Kálvin hite ült a szaniszlói róm. kath. plébánia örökében, azt bizonyítja a református gyülekezetnek, egy 1591-ből való elavult fehér kendője, mely valószínűleg annak első templomi felszereléséül adatott.

A szaniszlói új plébánia.

A 1711-ben megkötött szatmári békével, sok háborúskodás után helyreállt e vidék rég nélkülözött nyugalma. A vihar kidühöngte magát, s a sokat szenvedett nép és egyház valahára békésebb napoknak nézhetett eléje. És az egyház fel is használta a nyugalom napjait. Megedződven az elnyomatás súlya alatt, megfeszített erővel küzdött önmagáért; nagy embereket nevelt, kik a kiállott csapások után felemelkedtek, újra virágzásra juttatták, hogy a csend és nyugalom ölében zavartalanul felelhessen meg népboldogító rendeltetésének.

A katholicismusnak e vidéken való ujjaszületése a Károlyi grófok hervadhatatlan örök érdeme; ők itt a kath. egyháznak második Státori. Gróf Károlyi Sándor, hogy a hadak nyomán részint végkép elpusztult, részint megnéptelenedett falvakat helyreállítsa, katolikus települő népet hoz ide Ausztriának sváb kerületeiből, s az új telepeket mindenütt ellátja templommal és plébániával. És Gróf Károlyi Antal, — ki tudná eldönteni? — a számos, diszes templom

építésével, a katholicismus védelmével és istápolásával tett e többet az egyház megszilárdítására, vagy pedig példás és istenes életével, amelylyel nemcsak jobbágyait és nagyszámu tisztjeit vezérelte az őszinte buzgalom és istenífelelem útján, hanem a birtokos osztály valóságosságának előmozdítására is kétségtelenül nagy befolyással volt. Vagy minden jóhatás nélkül maradt volna az, hogy a dúsgazdag gróf, a tekintélyes főispán, a vitéz generális példás áhitattal hallgatta naponként a szent misét; hogy tisztjeivel egyetemben végezte husvéti szent gyónását s velük együtt járult az Úr asztalához; vagy pedig, hogy napi sétáját, — amelyet Károlyban hacsak az idő engedé mindig az ugynevezett „Jézus uton“ tett meg, — a szent olvasó elimátkozásával kötött egybe?! — Valóban, hogy ma e vidéken az egyház romjai többé nem láthatók, — hogy itt ma éppen annyi plébánia van, mint volt a reformáció előtt; hogy itt kath. hitélettel találkozunk: azt neki és buzgó unokáinak köszönhetjük!

Szaniszló is ő alatta kezdett kath. lakosokat kapni

a szomszéd sváb községekből úgy, hogy míg 1777-ben a püspöklátogatási okirat szerint még csak 4 róm. kath. család találtatott itt, addig 1799-ben, tehát 22 évvel később már 58-ra emelkedett a kath. családok száma.

A katolikus hivek ily öröندهles gyarapodása, egészen természetszerűleg eredményezte aztán, hogy Szaniszló, mely mint főkegyház 1720-iól 1785-ig a fényi, azontul pedig a mező-petrii plébániához tartozott, megelőző tárgyalások után az 1800-ik évi június 23-án Egerben tartott vikariális konsistoriumban gróf Károlyi József kegyurasága alatt plébániává emeltett s Miklóssy Ferencz (később váradi püspök) káptalani helynöknek 1800. évi október 9-ről kelt rendelkezése szerint főkegyházakul nyerte Csomaköz, Bere, Reszege, Körtvélyes, Penészlek községeket, a Bánháza pusztát, az Ömböly, Polyvás és Cziffraszállás tanyákat. Az így megalakult új plébánia hiveinek száma akkor 505 lelket tett ki, melyből 294 az anyaegyházra esett, 211 pedig a főkegyházak közt oszlott meg.

Az előbb elsorolt főkegyházakban azonban idők jártával jelentékeny változás állott be. Bánháza ugyanis,

melynek egy dombon épült szép kápolnáját gróf Eszterházy Károly egri püspök 1797-ben nyilvános kápolnává avatott, 1818-ban elszakadt a szaniszlói plébániától és mint főkegyház az egri egyházmegyéhez tartozó s 1814-ben keletkezett szent-györgy-ábrányi plébániához csatoltatott. — Csomaköz 1840-ben plébániává emeltetvén és Berét főkegyházzul nyervén, szintén elszakadtak a szaniszlói plébániától. A Polyvás és Cziffraszállás tanyák pedig végkép elenyésztek. Másrészt az egyházmegye újabb névtáraiban a szaniszlói plébánia két más főkegyházával találkozunk s ezek a karuji és szenyynyesi puszták. Karuj sem Szirmaynál, sem Fényesnél, de még az 1834. évi püspöklátogatási jegyzőkönyvben sem fordul elő s úgy látszik nem egyéb, mint a hajdani Ömböly pusztának újabb elnevezése. Szenynyes meg van ugyan említve az 1834. évi püspöklátogatási jegyzőkönyvben és lehet is, hogy talán a Bánháza helyett lett ide csatolva; de az bizonyos, hogy ezt, a Bánházán is tul eső pusztát a szaniszlói plébánosok mint főkegyházat tényleg soha birtokba nem vették s így az az egri egyházmegye nyiradonyi plébániájának főkegyházai közt is szerepel.

A szaniszlói plébánia temploma.

A szaniszlói új plébániának eleinte még nem volt temploma. Ami ezt pótolá, az a plébános lakásának keleti oldalához csatolt s vert falból épült amagasság helyiség volt, melynek az Úr hajlékává való felszentelésére az engedély még 1799. október 13.-án adatott meg. Ez a helyiség azonban csakhamar összedőlt, minek folytán 1824-ig az iskola szolgált templomul.

A jelenlegi templom építését a Gróf Károlyi család 1816-ban kezdte meg; de az 1817. évi nagy éhség és drágaság félbeszakította és annyira késleltette a megkezdett munkát, hogy a templom csak az 1824. évi november 11-én volt felszentelhető, jöllehet még ekkor sem volt egészen készen, amennyiben a torony tökéletes bevégezése a következő évre maradt. E templom, melynek belső hossza 13 és fél öl, szélessége 5 öl és 4 láb, magassága pedig 4 és fél öl, — csinos boltozattal és magas (15 öl), messze ellátzó toronnyal volt ellátva.

Amde az Úrnak ez a szent hajléka sem állha-

tott sokáig épségben; mert az e vidéken először 1829-ben jelentkezett és azután többször meg-meg ujult föld-rengés annyira megrongálta azt, hogy boltozatát, minthogy már nem volt biztos, kénytelenek valának leszedni. A szent életű Hám János püspök, aki 1824. május 9-én bérnialást és püspök látogatást tartott Szaniszlón, már siralmas állapotban találta a még nem is rég épült templomot. Pedig a szerencsétlenség és pusztulás napjai még csak ezután vonultak el fellette. Október 15-én reggel fél nyolcz órakor ugyanis úgy megrendült a föld, hogy a torony fedelét egy lökéssel a templom tetejére vetvén, ezt keresztül törte, a másik lökéssel pedig a torony falát a templom elébe dobva darabokra szórta! — Oh, mily rettenetes az Úr, s mily rettenetesek az ő ítéletei; de csodálatos is, — hiszen a templom előtt álló kereszt, melynek helyét a Wieser család buzgó áldozatkészségéből 1884-ben egy más kőkereszt foglalá el, — bár minden oldalról körül van véve omladvánnyal, — épen, sértetlenül megmarad; és az a katona, kit a rettenetes pillanat

a kereszt előtt haladva talál, itt, a kereszt tövében megmenekül a borzasztó veszedelemből! Ah valóban, a kereszt a mi menedékünk, a kereszt a mi üdvünk; in Cruce Salus!

Alig élveztek tehát a szaniszlói hívek öt évig békével, öt évig pedig folytonos félelem és rettegés közt templomukat, midőn ime egy pillanat alatt romokban heverve teljesen hasznavehetetlenné vált az. A szaniszlói plébániának most már megint nincs temploma; egy csürbe szorul az istenitisztelet, a Gnándt János gazda csürjébe, akinek a földesuraság minden jobbágyi tartozását elengedte a templom újból való felépítéseig. És ez hét évig tartott így; mert a földrengés okozta károk nagyon sok helyen vették igénybe a kegyuri kötelességeket. Mindazonáltal Isten segítségével és a nemes lelkű Gróf Károlyi György határtalan áldozatkészségével az 1841. évi karácsonyi szent ünnepeket már e templom megszentelt falai közt ünnepelhette a keresztény nép. A romjaiból ekként felépült templom, mely máig is áll, abban különbözött az előbbitől, hogy ennek csak 8 öl magas csonka tornya volt, belül pedig boltozat helyett lapos menyezettel láttatott el.

Azóta, hogy ez történt, több mint 40 év tűnt el az idők folyásával; több mint 40 év érezte ismét

e templomon az idő vasfogát, melynek nyomai bizony nagyon is megtetszettek rajta. Látta ezt Gróf Károlyi Gyula, az áldott emlékü, a legjobb szivü, a páratlanul vallásos lelkü feledhetetlen patrónus, és egy igazi katolikus nagyúr bőkezűségével tett róla, hogy e templom a Gróf Károlyiak nevéhez méltóan hirdesse a fölséges Isten dicsőségét. — Ugy van, Gróf Károlyi Gyulának köszönhető elsősorban, hogy a szaniszlói templom 1883-ban megújított, s lett olyan, aminő azelőtt sohasem volt! — De igazságtalanság lenne fel nem említeni, hogy ez alkalommal érdemet szerzett magának a szaniszlói hitközség is, amennyiben a szükséges kézi és írás napszámot nemcsak a legnagyobb becsületességgel teljesítette, de karja és igája erején felül Jordán Ferencz rajztanár tervezete szerint emelteté magasabbra és építteté diszessé a templom egyszerű csonka tornyát. Talán nem lesz érdektelen itt megjegyezni, hogy e torony famintázatát Tóth Sándor nagy-károlyi ács-inas 1885-ben az országos kiállításra felküldvén, ott vele díszoklevelet nyert s a minta a budapesti technológiai iparmuzeumba lett elhelyezve.

Hanem az Isten háza 1883. óta belül és fényesen hirdeti a hitből fakadt áldozatkészséget s a keresztény szívek vallásos érzelmét. Mert eltekintve attól, hogy

az egyháznak 2300 frtnyi megtakarított és még mások által is bőségesen megtoldott pénzéből e templom szépen kifestetett, kiköveztetett, új oltárokkal, különösen a szintén Jordán Ferencz terve szerint épült gyönyörű főoltárral ellátatott; és eltekintve attól, hogy a budapesti oltáregylet több nagyértékű tárggyal ajándékozta meg e szent hajlékot: ennek felékitése körül egyesek is buzgó szívvvel versenyeztek. Így Dr. Jordán Ferenczné, Madarász Irma a főoltárképet, Jordán Ferencz a sz. Péter és sz. Pál apostolok képeit festették; Ocsóvay Ilona egy pompás selyem velumot, Sláby Róza és Julia egy izléses szószéktakarót, Jordán Terike egy értékes miseruhát, Major Lujza szép oltárvánkosokat himzelttek. Továbbá Lubinszky Anna egy nagy oltárszőnyeget, Jordán Ferenczné egy csillárt, Stemler Mária három pontifikális széket, Ajj János négy selyem zászlót, Maurer Mária egy keresztutat, az 1879-ben megalakult és 300 tagot számláló Mária-társulat egy társulati lobogót ajándékoztak. Mások ezüst kelyhet, miseruhákat, oltárszolgai öltö-

nyöket, egyházi fehérneműket stb. stb. hoztak áldozatul az Úr oltárára, míg a hívek sokasága az 1890. évi Jul. 10-én tartott bérmlás alkalmával hallván apostoli lelkű főpásztorának, Meszlényi Gyula püspök öméltóságának az Ur Jézus szentséges szíve tiszteletére és imáadására buzdító lelkes szavát, nem nyugodott addig, míg fillért fillérhez téve a szent szív épületes szobrát a Szent József szobrával egyetemben e templomba nem helyezé. Szóval, annyi nemes buzgalom, annyi jóakarat, annyi áldozatkészség találkozott és versenyzett itt e templom felékitése és hiányainak fedezése körül, hogy a jelen viszonyok közt, e hithideg korban többet kívánni nem is lehet. És mégis, még ennél is több történt e templom felékitésére. — Tanujele ennek az a missiókereszt, mely 1892. nov. 9-én állíttatott fel e templomban, hogy lenne egyik legszebb, legdrágább ékessége, hogy figyelmeztesse és emlékeztesse a jámbor híveket soká azokra a kegyelmekre és erényekre, melyek által az ember a Szentlélek ékes temploma kell hogy legyen!

A szaniszlói egyházi épületek.

I. A szaniszlói papilak még a mult század végén lett felépítve a kegyuraság által. Szerény kis nádfe-delü ház volt ez, melynek keleti részében egy nagyobb és egy kisebb szoba képezte a plébános lakását; másik, nyugoti részében pedig a nagyobb szoba cselédházul, a kisebb pedig kamarául szolgált, míg a középben levő hosszú és szabad tűzhelylyel ellátott konyha az egész házat a fentebb leírt módon ketté osztá. Buttykay Gáspár plébános 1842-ben, az épület nyugoti oldalá-hoz a saját költségén még két szobát épített és az egész udvarfelé néző részt faoszlopokon nyugvó kes-keny folyosóval látta el.

Ilyen állapotban volt a papilak egész 1854-ig, amikor Stokinger Dénes plébános a különben elég tágas, de rossz beosztása miatt nagyon kényelmetlen házban a saját költségén némi változtatásokat tett. E változtatások vala-mivel lakályosabbá tették ugyan azt, de később kevés gond fordittatván reá, nem csoda, ha 1877-ben már csak-nem lakhatatlanná vált. Ez adott aztán okot arra, hogy 1883-ban az áldott emlékü Gróf Károlyi Gyula páratlan

bőkezűségével és a plébános anyagi hozzájárulásával az egész épület a kor igényeinek megfelelőleg újból átépít-tetett és pedig olymódon, hogy ahhoz hasonló plébániai épület a szatmári egyházmegyében ma kevés létezik. E papilak kellemességét csak fokozza az a szép kis udvari kert, mely még 1878-ban lett berendezve, s mely a plébánia és a templom közt terülvén el, ennek disztét is nagyban emeli.

De hadd legyenek itt felemlítve azok is, akik mint plébánosok ez épületben laktak, akik az Urnak ez ujonan plántált szőlőjében egymás után sorakozva viselték a nap terhét és hevét. Ezek:

1. Vitkó József (1800—1808.) Még csak 25 éves volt, midőn mint tályai káplán a szaniszlói plébánia első lelkipásztorává kineveztetett. E minőség-ben nyolcz évet töltvén el szigeti káplán lett s később mint a kálmándi plébáni adminisztrátora halt meg 1824-ben 49 éves korában.

2. Kékedy Mihály (1808—1812.), aki előbb papneveldei aligazgató volt. Négy évig levén Szanis-

lőu, Dombóra ment, majd tábori pappá lett s többé vissza sem jött az egyházmegyébe.

3. Várholik János (1812—1822.) Kékedyvel cserélvén Dombóról jött ide mint 29 éves fiatal ember. Itt lepte meg a halál élte legszebb korában, midőn a szelidlelkű 39 éves férfin, miután e plébániát 10 évig kormányozá, 1822. Julius 3.-án sirba hanyatlott.

4. Joks Ágoston (1822—1837.) szintén Dombóról jött ide. Innen 15 év múlva Csanálosra ment, majd 1852-ben Zajtai plébánossá lett, míg 1855-ben nyugalomba vonulván, mint tisztos öreg 1862. október 6.-án Nagybányán keresztfiánál, Smolzer Ignác prépost plébánosnál 76 éves korában örökre lehunyta szemeit.

5. Buttykay Gáspár (1837—1844.) fényi adminisztrátor volt, midőn 1837-ben a szaniszlói plébánia élére állíttatott. Hét évet buzgó munkálkodásban töltvén itt el, 1844-ben kraszna-bélteki plébános lett, mignem 1850-ben lábai elfagyván, az Úr magához szolította.

6. Zanathy Ferencz (1844—1850.) ki a szaniszlói plébániát mint felső-bányai káplán nyerte el. A legszebb reményű ifju lelkész hat év után kraszna-bélteki plébánossá neveztetett ki, s már a

szatmári káptalan tiszteletbeli tagja volt, midőn a kérlelhetetlen halál 43 éves korában 1861. szept. 27-én Nagy-Károlyban kiragadta őt az élők sorából.

7. Stokinger Dénes (1850—1861.) Sáros-Orosziból jött Szaniszlóra, hol 11 évi áldásos működése után 1861. április 10-én 42 éves korában visszaadta nemes lelkét teremőjének.

8. Brázay János (1861—1866.) Sándorfalusi lelkészből lett szaniszlói plébánossá. Ezen állását öt év elteltével a mező-petrii plébániával cserélvén fel, jelenleg is, mint köztiszteletnek örvendő férfin működik ott.

9. Dr. Csánk István (1866—1877.) az ungvári gymnasiumnál tanárkodott, midőn 1866-ban szaniszlói plébánossá lett kinevezve. Tizenegy évet töltvén Szaniszlón, fényi plébánossá lett, amely plébánián van jelenleg is.

10. Dr. Fordán Károly (1877—) Szigeti káplán volt, midőn Gróf Károlyi György kegyelme folytán a szaniszlói plébániára méltatva lett, hol a jó Isten áldásával ezideig 17 évet töltött el.

II. A paplak mellett nyugatra van a kántortanító lakása, mely a kegyuraság által adott telken azzal egyidőben épült. Ez épületet a közepén végig húzódó tágas, nyitott konyha szintén két részre osztotta:

a nyugoti részben egy nagyobb és egy kis mellékszoba a kántortanítónak nyújtott lakást, míg a keleti rész, mely egy 4 öl hosszú és 3 és fél öl széles tágas szobából állott, az iskolának szolgált helyiségeül. Ez eléggé egyszerű házból, melynek iskolaterme egyidőben templomul is használtatott, 1873-ban az iskola kikötözvén, az ekként üresen maradt rész, czélyszerű átalakítás mellett 1882-ben a kántortanító lakásához csatoltatott. Egyébként ez épület a következő kántortanítóknak szolgált lakhelyül: 1. Filip. 2. Kobáli. 3. Peschli Ignác, ki később, mint király-daróczi kántortanító érdemkereszttel lett feldisztatva. 4. Knecht. 5. Merk. 6. Müller Antal, ki innen Nagy-Váradra ment kántornak, hol az 1836. évi nagy tűzvész alkalmával oltási buzgalmában a lángok martaléka lett. Hátrahagyott árvaát Lajcsák püspök segélyezte. Ezek közül János, ki mint pecze-szöllősi plébános halt meg, nagyhirű homoepatha volt; György pedig, aki nevét Molnárra változtatta, országszerte ismert elsőrendű színészsze küzdötte fel magát. 7. Diczig Antal. 8. Albecz József. 9. Müller Antal, a jelenlegi nagy-szöllősi esperes-plébános atyja. 10. Bodnár Alajos.

III. Az új iskola 1873-ban épült. Létrejöttét a b. e. Stokinger Dénes plébános buzgósága tette lehetővé, aki még 1855. november 19-én, Szent-Erzsébet

napján, egy hitközségi takarékmagtárnak veté meg alapját. E magtár ugyanis, mely segítségére volt a szűkölködőknek és lehetőleg kártalanította a károsodottakat, 18 éven át oly szépen gyarapodott, hogy teljesen fedezheté amaz 5000 frt költséget, amelyet az új iskola építése igényelt. Lám, így munkálkodik a jó lelkipásztor még holta után is; így mozditja elő híveinek testi-lelki javát poraiban is. De a szaniszlói új iskolaépület is az ő nemes lelkét fogja hirdetni mindenkoron.

Az új iskolaépületben 1873-ban még csak egy tanterem volt berendezve. A másik tanterem, melyet a tanköteles gyermekek növekvő száma immár mindinkább követelt, 1887-ben rendeztetett be, amikor egy második tanítói állás is szerveztetett. A második tanítói állás javadalma 350 frt, mely a hitközséget terheli. E teher elviselését azonban hivatva van megkönnyíteni a plébánosnak e célra tett 1000 frtos, és Szilágyi Györgynek 250 frtos alapítványa. Azóta, hogy a második tanítói állás szervezve lett, Szaniszlón, mint második tanítók működtek: 1. Láng János, 2. Gébel József, 3. Gébel György.

Megemlítendő még, hogy az új iskola előtt levő bekerített kis tér faiskolául szolgál, s az előtt álló keresztet Czinzel Sebestyén állíttatta.

A szaniszlói temetők.

A régebbi időben a keresztények temetkezési helye a templom környéke volt; azért nevezik maig is a templom környékét a latin coemeterium szó nyomán czinteremnek. II. József császár alatt a templom czintermébe való temetkezés egészségi tekintetből eltiltatván, a helységeken kívül jelöltettek ki mindenütt a temető-helyek. Szaniszlón az első ilyen temető azon az emelkedett helyen volt, mely ma a 204., 205. és 206. szám alatt levő házak kertjét képezi. A róm. katolikusoknak, akik különben is elenyésző csekély számban voltak, ekkor még nem volt külön temetőjük, hanem a gör. katolikusokéba temetkeztek. A jelenlegi temetők 1810-ben mérettek ki a helység keleti és nyugoti részén.

A keleti, vagy az ugynevezett fekete földi temető kies dombján áll a Buttykai plébános által 1844-ben épített kápolna, mely sz. Terézia tiszteletére van felszentelve. Hanem ez a kápolna ott a magaslaton, egyrészt mert nagyon ki van téve az idők viszontagságainak, másrészt pedig, mert czélszerűtlenül is volt építve, — sok javítást igényelt. 1850-ben a villám

végig futott előfalán; 1851-ben pedig fatornyának zsindefyfedelét letépte a vihar. De a kápolna cserépfedelét is minduntalan megbontván a szelek, a menyezet lépten-nyomon leázott, elkorhadt, s az egész épület alig volt egyébire alkalmas, mint hogy a verebek és baglyok fészkeljenek bele. Ily körülmények közt többször lett az kijavítva, megújítva, bár mindig hasztalanul; míg végre 1889-ben mintegy 600 forint költséggel, melynek jórészt Buttykay példája nyomán a plébános viselte, egészen újból átépítetett, magasabbra emeltetett, csinos toronynyal ellátatott, belül szépen kifestetett s egészen újból felszereltetett. Így lett aztán a hivek gyönyörűsége s a környék ékessége.

A keresztut 14 állomása, mely e kápolnát környezi, 1870-ben épült a hivek adakozásából.

A kereszt kezdetben a dombtetőn állott. Ez elébe lett eltemetve az 1822-ben elhunyt Várcholik János plébános. Később, 1844-ben a dombtetőt a kápolna foglalván el, a kereszt oda helyzetetett a kápolna elé, ahol most a Stokinger Dénes plébános síremléke áll.

Midőn pedig 1890-ben Stemler József, az ő végrendelete értelmében, az elavult temetői kereszt helyett egy diszes kőkeresztet rendelt állíttatni, ez le, a völgybe helyeztetett, hogy a temető ékességei ne legyenek mind egy helyen össze zsúfolva.

A nyugoti, vagy ugynevezett homoki temető, egy elég kellemes helyzetű homok dombon fekszik. Egyik kiváló ékességét képezi ennek a dombtetőn az a kedves kápolna, mely 1892-ben, a buzgó hívek közadakozá-

sából épült a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére, akinek lourdesi szép szobrát Jordán Ferencz és neje Hajnal Terézia jó szívvél ajándékozáék e szent hajléknak, mely sírbolttal is el van látva. Másik ékessége e temetőnek az a diszes kőkereszt, melyet 1891-ben Ájj János és neje Merker Terézia vallásos érzületből állítottak ide, ahová pár év óta a temető bejáratától kezdve egy hosszú szép sugárut vezet fel, két oldalt nyírott akáczülltetvénnyel szegélyezve.

A reszegei kápolna.

Reszege, a szaniszlói plébánia egyik főkegyháza, a régi időben Mező-Reszegének nevezetett s 1327-ben felerészben a Kállayak, felerészben pedig a Csengeriek birtoka volt. Reszege 1381-ben még mint község szerepel; de 1423-ban már csak mint pusztá ismeretes. E pusztá 1720-ban királyi adomány útján Jasztrabszky János királyi tanácsosnak, szatmár vármegye alispánjának jutott birtokába, melyet aztán utódai ismét benépesítettek és mai napig is birtokolnak. Az 1890. évi népszámlálás szerint e község lakossága 515 lelket tesz ki, kik közt 49 róm. kath., 392 gör. kath. 49 helvét hitv. és 25 zsidó.

Az idegent, akit ma Reszegén vezet keresztül útja, kellemesen lepi meg az a gyönyörű kápolna, mely Jasztrabszky Ignác nemes lelkének, őszinte vallásos szívének és nagyuri bőkezűségének köszöni létét s melynek sírboltjában a reszegei Jasztrabszky család elhunyt tagjai alusszák a halál álmát. Mily megható is a porladó hamvak felett az Isten szent hajléka, hol a Mindenható dicsőségét hirdeti minden. Azt hirdeti az

előtérben a hit szelid angyala, amint a keresztre támaszkodva s az élet könyvébe elmerülve égfele mutat, oda a felséges Istenre, aki szent midőn életet osztogat, de szent akkor is, midőn azt elveszi; akinek édes atyai ölében viszont látják majd egymást azok a boldogok, akik az Úrban halnak meg! Isten dicsőségét hirdeti itt a madárka dala, mely oly kedvesen hangzik fel a bokrok között; azt hirdeti itt minden kis virágszál, melyet gondosan ápol a kegyelet, hogy édes illatával töltsse be a léget. És bent a szent falak közt, az az örök lámpa, mely oly szeliden ég s viraszt a legméltóságosabb oltáriszentség előtt, mit hirdelne mást, mint az Isten dicsőségét, az ő végtelen jóságát, hozzánk való szeretetét. Ah, hogyan gyulna fel hát e helyen örök hálára és szeretetre az ember szíve is aziránt, aki testté lőn s ime itt, közöttünk lakozik!

A reszegei pompásan felszerelt kápolnát, a felséges Isten dicsőségére és imáadására, lojolai sz. Ignác és szüz szent Rozália tiszteletére, Dr. Jordán Károly

plébános szentelte fel 1882. november 7-én, a Jásztrabszky család, a reszegei nép és a környékből összesereglett ájtatos hivek jelenlétében. Ritka szép és örvendetes napja volt ez a kath. egyháznak; hiszen hitélete immár ide is kiterjesztette áldását s mellette ime, már ott fakadnak a keresztény szeretet legszebb virágai. Vagy, hogy a kegyes alapító ez örvendetes napon megüdvöztette az egész lakosságot, hogy a szenvedő emberiség nyomorának enyhítésére a ft. szatmári káptalan kezébe 500 frtot tett le örök alapítványul oly módon, hogy annak évi kamatait e nap emlékéül a szatmári irgalmasrendiek kórháza élvezze: mindezek mik volnának egyebek, mint a keresztény szeretet legszebb virágai. De a katolikus nagyur kegyeletes érzülete még mindig nincs kielégítve. Azt akarja, hogy e szent hely folytonos felügyelet alatt legyen; azt akarja, hogy a vértőlküli szent áldozat, családja élő s elhunyt tagjaiért itt ismét és ismét megújuljon. Felajánl tehát e célra egy 17'000 frtos örök alapítványt, egy 26 holdas urbéres telket s egy belsőséget a rajta levő lakóházzal; melynek folytán a

szaniszlói plébános gondjaiba veszi az egész intézményt, őre lesz a Jásztrabszky család sirboltjának, s hogy annál határozottabban megfelelhessen ebbeli feladatának s teljesíthesse az isteni szolgálatot, Szaniszlón egy kápláni, Reszegen pedig egy felügyelői állás rendszeresített segítségére. Fegyülővé Koch Márton lett kinevezve, aki eme tisztét ma is közmegelegedésre tölti be és az istenítisztelet alkalmával a kántori teendőket is teljesíti. Káplánokul pedig ezideig egymásután sorakoztak: 1. Hámon János (jelenleg zajtai plébános), 2. Vadász Ágoston (jelenleg máté-szalkai lelkész), 3. Csorba Lajos (meghalt Szatmáron 1887. Jun. 22-én), 4. Gébel János (meghalt Tur-Terebesen 1891. Jan. 24-én), 5. Zahoray Pál (jelenleg beregszászi káplán), 6. Czimmermann János (jelenleg vállaji káplán), 7. Goptsa Endre.

Igy lesz a leány az anya büszkesége; így lesz az egyiknek fénye, a másiknak dicsősége; egymásra hatva így lesznek egymásnak gyámolítói, támogatói a szent ügy érdekében, az Isten dicsőségének s a lelkek üdvének előmozdításában!

A karuji tanyai iskola.

A Gróf Károlyiak karuji pusztáján, a szaniszlói plébánia e legnépesebb fiókegyházában, az utóbbi idők szintén öröndetes eseményről tesznek tanubizonyyságot. Mert esemény számba, még pedig öröndetes esemény számba megy mindig, ha iskola létesül oly helyen, ahol addig ilyesminek még csak nyoma sem volt. És a karulyi pusztán iskoláról, daczára népes voltának, ki hallott még valamit. Úgy nőtt fel ott a gyermek, ez a jövő reménye, ez az Isten képmása, mint a parlag elhagyatott vad virága; felnött minden ismeretek nélkül, — felnött anélkül, hogy tudomása lett volna magasabb rendeltetéséről, arról, ami az embert emberre teszi!

Ez állapot megváltoztatása czéljából járult a szaniszlói plébános már 1881-ben a földes uraság, Gróf Károlyi Gyula őexcellentiájáa kegyes szine elé, és mély tisztelettel átnyujtván az iskolakötelesek névjegyzékét, mely akkor 125 gyermek nevét tüntette volt elő, alázatosan kérelmezte a karuji pusztán egy kath. iskola felállítást, mely neccsak a mindennapi élet szük-

séges és hasznos ismeretét oltsa be a sarjadó nemzedékbe, mely neccsak értelmét fejlessze a gyermeknek, hanem ölelje át annak egész érzelmi és akaratvilágát, ismertesse meg az Istennel, végczéljával s ezek iránt való kötelmeivel, — szóval oktassa, képezze, nevelje őket jó katholikusokká s a haza becsületes polgáraivá.

És a nemes Gróf, aki méltó unokája volt a nagy elődöknek, megszivelte a lekipásztör kérelmét és határtalan nagylelkűségével lehetővé tette, hogy a karuji gyermeksereg az oktatás és nevelés áldásában részesüljön. Így épült fel aztán a karuji iskola; kis tornyát kereszt ékíti, — tanterme nagy s emellett még tisztességes lakást is nyújt a rendszeresített illetményekkel ellátott tanítónak, Hill Gyulának, aki az 1887. évi szeptember havában benne a tanítást megis kezdte. És ha van még valami kívánni való ez iskola körül, ugy az nem lehet más, mint, hogy ne nélkülözze a kellő felügyeletet, hanem helyeztessék az illetékes plébános igazgatása alá; mert hiába, csak az a kath. iskola képes kellőleg megoldani feladatát,

amely szüntelen belső és szoros összefüggésben van az egyházzal, mely azt dajkálja, mely azt nevelői küldetésében legőszintébb segedelmével istápolja. — Nem értették ezt meg azok, akik a nemes Gróf szeretetteljes és vallásos szívének emez áldozatát megvalósítani utasítva lettek; nem értettek meg, hisz sokkal kisebb lelkek voltak arra, hogy az ilyesmit csak felfogni is képesek legyenek. — De azért ezer hála kíséri a jövő

Gróf Károlyi Gyula emlékét még sirjában is ez iskolaért. Az alap meg van; az iskola ügye a rendes mederbe jöhet még. S ha eljön majd az idő, hogy a felséges Istennek is lesz egy kis megszentelt hajléka e szép pusztán, oh mily boldog lesz akkor az a szegény munkás nép, mikor a szenthelyen felejtve napi fáradalmait, az áhitat óráiban egyszer-egyszer kiimádkozhatja magát.

Az ér-körtvélyesi kereszt.

Ér-Körtvélyes, — a szaniszlói plébánia e főkegyháza, egyike a legrégibb községeknek. Földesurai Szirmai szerint régente a Kállayak voltak. De 1753-ban telegdi Csanádi János és vásáros-naményi Eötvös Sándor is nyertek benne királyi adományyal másfél nemesi udvarhelyet és tizenöt telket. — Ma e községben többen birtokolnak, s köztük Balázsy József a legnagyobb birtokos, az egyedüli katolikus. Pedig hajdan itt is volt róm. kath. plébánia, amit igazol a helység terjedelme, a magyarok nagyszáma s a régi templom, melynek azonban ma már nyomai is elpusztultak a helyébe újabban épített református templom által.

De ime, ott ahol gyászárnyékba borult minden, ami a katolika egyházra emlékeztessen, — egy hosszú, sötét éjszaka után mintha pirkadni kezdene! — Igen; hiszen századok múltán ott áll már a község központján, ott áll megint a megváltás szent jele a kereszt, melynek ragyogó fényében Nagy-Konstántin egykor e lángbetűket olvasá az égen: E jellen győzni fogsz!

És e kereszt kitarja karjait, hogy keblére ölelje, hogy szerelmével megenyhitse, meggyőzze majd azokat, akik oly hűtlenül elhagyák! — Úgy van; e kereszt egy jobb jövő előhírnöke; azért e keresztre meghatva, elérzékenyülve, némán tekint fel a keresztény, mert nem tud nevet adni a szeretetnek, melyhez hasonló nincs a földön!

Hanem e keresztnek története is van. — Izrael fiai, akik e szép hazát mindinkább előzönlík s hatalmukba kerítik, Körtvélyesen is megvetették lábukat s elannyira, hogy már zsinagógájuk is volt. Csakhogy e zsinagógával olyasmi történt, ami nem mindennap adja elő magát az életben. Ki is hallott ilyet: a zsinagóga 1884-ben bírói árverésen dobra kerül s a legtöbbet ígérőnek, reszegei Jasztrabszky Ignácznak, az ő kegyes adománya folytán pedig a kath. egyháznak jut birtokába, ha ugyan az izraeliták azt egy éjszaka alattomban szét nem hordják és dühökben fel nem dülják úgy, hogy belőle kő köven nem maradt. — Ritka jelenség, de jellemző is. Mert hajh,

hány magyar embert doboltak ki már az új honfoglalók ősi fészkeiből, atyái kastélyából; de akad-e csak egy is oly vakmerő, aki a magán tulajdonon ejtett erőszak elkövetésével állott volna boszút miatta?

Az érkörtvélyesi zsinagóga romjai tehát a kath. egyházé, s e romokat a szent kereszt foglalta el; az a kereszt, mely sz. Pál szerint a pogányoknak ugyan ostobaság, a zsidóknak örök gyalázat, de a keresztény embernek az út, az igazság és az élet! — És Érkörtvélyes nem is látott soha oly fényes ünnepet, mint aminő e kereszt felszentelése volt. — A Jasztrabszky család, a környék katolikus népe, egyesülve a fiókegyház kisdéd nyájával, vidáman lengő zászlók alatt, harsogó zene hangjai mellett, örömtől repeső szívvél gyűlt e kereszt köré, hol a plébános megáldó és a kereszt tiszteletére buzdító szavai után mélyen meghatva ölelék és csókolák meg az üdvözítő keresztjét, melynek tövében annyi áldás, annyi üdvös gondolat fakad.

És fakadt is. — Hogy egyebektől eltekintsünk, e kereszt tövében fakadt az a gondolat, hogy itt egy kápolna építtessék. Hadd lenne ez aztán menedéke és összetartó kapcsa a kis nyájnak; de hadd szolgálja arra is, hogy azoknak, akiknek szívével nem képes kielégíteni a kálvinizmus az ő rideg, üres sivárságai-

val, — ahelyett, hogy nazarenusokká legyenek, amint-hogy lettek is, — alkalmat nyújtson az igazság megismerésére, az üdvösség útjára való visszatérésre. A kápolna ugyan még nem áll; de van remény hozzá, hogy a buzgó lelkek támogatása mellett e gondolat mielőbb testté lesz és a kegyelem mindenható Istene igazolni fogja reményünket.

Még egyet. Hiszen ez is ott fakadt annak a keresztnek a tövében. Jasztrabszky Ignác ugyanis e kereszt felállíttatásával egyidejűleg az érkörtvélyesi határban egy 66 katasztrális holdas tagos birtokot is ajándékozott a kath. egyháznak oly módon, hogy annak évi jövedelme, egyéb rendelkezései mellett, mint péterfillér, egy harmadrészben a római pápát illesse! Ez is ritka jelenség; de lélekemelő is. És a szaniszlói egyház büszke lehet rá, hogy az ő kebelén a római pápa részére is van egy örök alapítvány. És mily épületesek a nemes adományozó alapítólevelének ide vonatkozó szavai. „Azt óhajtottam — ugymond, — hogy az erkölcsi sülyedés s a vallástalanság örvénye felé haladó korunkban, Isten ő szentségébe veletl erő és tántoríthatlan hitemnek, szent vallásunk és annak látható feje, a római pápa ő szentsége iránt táplált bizalmam- és határtalan tiszteletemnek, külső jelekben is kifejezést adjak.” — Ime, ez az igaz kath. érület.

Igy kell érezni, így kell tenni mindenkinek, aki méltóképen akarja viselni a katolikus nevet!

* * *

Hit az élet és hitben az élet; mert az igaz hitből él. De a hitnek külső jelekben, jó cselekedetekben kell nyilvánulnia, hogy élő legyen; mert a hit jó cselekedetek nélkül holt! — És ezer hála legyen érte a jó Istennek, a szaniszlói plébánia kebelén élő a hit! — Él, s magasan lobog a szívekben; él, s felségesen nyilvánul az áhitatos buzgalomban, a vallásos kötelességek teljesítésében, a szakadatlan jócselekedetekben. — Fényesen igazolja ezt e néhány kép s az a több, mint 45,000 frt, melyet csak az utóbbi időben különféle czimen hoztak és tettek áldozatul a keresztény szívek; — a gazdagok ép úgy, mint a szegények — az Ur oltárára!

Oh Uram! Tied ezért, Tied a dicsőség! — Tied, aki meghallgadtad a te szolgád könyörgését, midőn 17 évvel ezelőtt leborulva Előtted, könyves szemekkel így imádkozott Hozzád, ezeket írta fel e plébánia történetének első lapjára:

„Mindenható Isten, — kinek kegyelméből birom életemet; ki megengeded, hogy gyengeségemet szolgál-

latodra szentelhessem: ime, a Te véghetetlen bölcs, a Te kifürkészhetetlen intézkedésed folytán sorába lépek azon munkásoknak, kik itt e helyen, az Urnak e kijelölt szőlőjében ezideig munkálkodának.

„Oh! ha felgondolom, hogy ezentul én leszek lelki vezére, utmutatója, közbenjárója, minden ügyekben tanácsadója, szomorúságában vigasztalója, éjjeli nappali őre e népédnek; — ha eszembe jutnak sz. Pál szavai, mely szerint ezután „mindene lettem mindeneknek, hogy mindeneket megnyerjek Krisztusnak és mindeneket üdvözítsek Általa;“ ha látom, hogy arra vagyok rendelve, hogy a legfőbb, — mert lélekben járó dologban. — az embereknek példányképül szolgáljak, hogy ezek tőlem tanulják meg, miként kell Neked szolgálni, Téged félni, tisztelni és imádni; és végre, ha tekintetbe veszem gyarlóságomat, ifju korom gyengeségeit, ha végig gondolom az e hitközségben az elődöm és a hűvek között lefolyt villongásokat, ama sok sebeket és bajokat, melyek itt kifejlődtek és még be nem hegedtek: erős félelem szállja meg szívemet és önkénytelenül ama sóhaj tolul ajkaimra, — Istenem! hogyan fogom én itt betölteni helyemet!?

„Te benned bizom én Uram! és tudom, hogy soha meg nem szégyenülök! A Te kezéd vezérelt engem ide; oh ne vond meg hát tőlem kegyelmedet!

Légy Te az én erősségem, légy tanácsadóm, vezércsillagom. — Add, hogy fáradozásomon ott legyen mindig szent kezed áldása. — Add, hogy hiveim, kiket gondjaimra bízál, megnyugvást találjanak az általam hirdetett szent hitben, bizalmat a reményben,

boldogságot a szeretetben, a békés egyetértésben! — Engedd! oh engedd! hogy egykor elmondhassam: Jó harczot harczoltam, pályám bevégeztem, a hitet megtartottam, végezetre eltételezt nekem az igazság koronája. Amen.“

